

Kto doplatil na „Solža“

ANDREJ ČIERNY



Román Jeden deň Ivana Denisoviča od Alexandra Solženicyna vyšiel začiatkom 60. rokov v Sovietskom zväze aj v zahraničí. Toto svedectvo o hrôze stalinských pracovných lágrov mohlo vyjsť v ZSSR a vo východnom bloku aj vďaka tomu, že v Moskve bol vtedy pri moci Nikita Chruščov a rúcal Stalinov kult osobnosti.

Knihy vyšla aj v Československu. Solženicyna tak spoznali novinári a prekladatelia literatúry (najmä ruskej) Marta Ličková a jej manžel Pavel. Marta pracovala ako redaktorka v časopise *Slovenka*, kde sa zhodou okolností o nejakú dobu neskôr rozhodli vydať antológiu ruských spisovateľov. V tom čase už v Sovietskom zväze vládol Leonid Brežnev, ktorý pritvrdil pomery a úrady držali Solženicyna v izolácii. Napriek tomu sa v roku 1966 Marta Ličková pokúsila získať od neho úryvok z diela do pripravovanej antológie. Ako známa prekladateľka z ruštiny mala na sovietskych spisovateľov dobré kontakty mimo oficiálnych kruhov. Cez redaktorku časopisu *Novij Mir* poslala Solženicynovi žiadosť a prekvapivo dostala poštou priamo od autora úryvok z očakávaného románu Rakovina. Takto získala aj autorovu adresu v Riazani, ktorá bola uvedená v kolónke odosielateľ zázsielky. Úryvok z Rakoviny napokon vyšiel ako príloha v *Pravde*, ktorá bola vtedy tlačovým orgánom vládnucej komunistickej strany.

Pavel Ličko bol v čase, keď jeho manželka nadviazala kontakt s Alexandrom Solženicynom, redaktorom vtedy najvýznamnejšieho a najodvážnejšieho časopisu *Kultúrny život*. Ako redaktor v roku 1967 cestoval do Moskvy. Pri tej príležitosti chcel požiadať Solženicyna o stretnutie a rozhovor, ale kontaktovať ho nebolo ľahké. Spisovateľovi by nedoručili žiadnu poštu od cudzinca. Znova pomohla známa redaktorka z *Nového Miru*, keď poslala Solženicynovi telegram, na ktorý autor obratom odpovedal priateľskou pozvánkou na

návštevu. Ličko ako bývalý účastník SNP využil kontakty na ruských veteránov a napriek prekážkam zo strany KGB sa dobrodružnou cestou dostal do izolovanej Riazane. Tam sa mu podarilo spisovateľa navštíviť až s pomocou taxikára a náhodného Solženicynovho sympatizanta. Počas srdečného a dlhého prijatia vznikol prvý rozhovor, ktorý vôbec nejaký cudzinec so Solženicynom urobil. O pár dní dostal Ličko v moskovskej kaviarni od autora rukopis Rakoviny s poverením vydať ho v Československu a posunúť na Západ. Jeho rukopis prepašoval do Československa a doma ho pred manželkou vybalil zo špinavej bielizne. Odvtedy už Solženicyna nikdy osobne nestretol.

Ličkova reportáž s rozhovorom z Riazane vyšla v marci 1967 v *Kultúrnom živote* a postupne ju prebrali desiatky periodík po

***Jeho rukopis prepašoval do
Československa a doma ho pred
manželkou vybalil zo špinavej
bielizne.***

celom svete. Rodila sa Solženicynova sláva a svoj vrúcny vzťah k manželom Ličkovcom potvrdzoval v každom liste. Vďaka tomuto rozhovoru vyhľadal v Bratislave Pavla Lička mladý britský publicista a obdivovateľ Solženicyna lord Nicholas Bethell. Okrem toho, že dohodli plány na vydanie Rakoviny v Anglicku a neskôr po celom svete, vzniklo medzi Ličkovcami a Bethellom vrúcne priateľstvo.

Rakovina vyšla v Anglicku hlavne vďaka Pavlovi Ličkovi a spolupráci s Nicholasom Bethellom a ruským emigrantom Alexandrom Dolbergom, ktorý ju spolu s lordom preložil

do angličtiny. Práve Rakovina upozornila na Solženicyna a priniesla mu svetovú popularitu a napokon Nobelovu cenu.

Alexander Solženicyn bol zrazu dôležitou politickou postavou, čoraz viac taktizoval a manévroval ako politik, ale pod tlakom udalostí sa tiež vyvíjali jeho politické postoje. Hovorí sa, že asi nikde na svete nemá takú moc ako v Rusku a Solženicynove slová mali čoraz väčšiu váhu. Ličkovci a Bethell preto chápali, keď im autor prenasledovaný sovietskymi úradmi nemohol vydať písomné poverenie

Hovorí sa, že asi nikde na svete nemá slovo takú moc ako v Rusku a Solženicynove slová mali čoraz väčšiu váhu.

a navonok ich namiesto vďačnosti kritizoval za neoprávnené vydanie jeho diela. Vykonaná práca však mala na osudy Solženicynových sprostredkovateľov omnoho tvrdší dopad.

Medzičasom sa lord Bethell stal britským poslancom Snemovne lordov ako dedič po bratrancovej smrti, čo bolo trňom v oku bulvárnych médií. Onedlho ich ešte viac vyprovokovala jeho okrajová vládna funkcia. Voči Bethellovi, ktorý sa so Solženicynom vlastne nikdy v živote nestretol, sa spustila ostrá mediálna kampaň – podľa nej boli spolu s Ličkom agentmi, ktorých KGB poverila úlohou zničiť sovietskeho disidenta v rafinovanom komplete. Fakt, že vydanie Rakoviny sa nepodarilo významným sovietskym agentom tajných služieb, výskumníkom, emigrantom a publicistom, ale mladému a agilnému lordovi, bol trňom v ich očiach a nemohli mu to odpustiť. Hoci politicky to boli ľudia z rôznych

táborov, ktorí stáli nezmieriteľne proti sebe, proti Bethellovi sa spojili a po neprestávajúcich útokoch musel neskúsený šľachtic opustiť vládu. Hoci následný súd mu očistil meno, jeho politická kariéra skončila a len neskôr dostal mierne zadosťučinenie ako poslanec Európskeho parlamentu.

Po tom, ako Brežnevove tanky v auguste 1968 udusili Pražskú jar, nastúpila v Československu normalizácia. Ličko bol naopak obvinený ako agent západných mocností. Dôvodom boli jeho aktivity súvisiace so Solženicynom a to, že Bethellovi pomáhal v západných médiách odsúdiť sovietsku inváziu do Československa. U Ličkovcov sa skoro ráno v lete 1970 objavila ŠtB a Pavel putoval na rok a pol do väzenia ako prvý novinár na Slovensku počas normalizačných čistiek. Bol odsúdený za poškodzovanie záujmov republiky a hanobenie ZSSR. Mesiac po prepustení dostal od našich úradov ďalšiu nádielku, keď televízia v rámci propagandy odvysielala film Kto je lord Bethell? Ten predstavil lorda ako agenta britskej tajnej služby zameraného na poškodzovanie Československa (hoci doma práve čelil obvineniam zo spolupráce s KGB). Ličko vo filme vystupoval ako Bethellov hlavný lokaj, čo ho spoločensky aj profesionálne definitívne odpísalo. Marta Ličková mala 20 rokov zakázané prekladať z ruštiny. Keď sa teda Pavel Ličko vrátil z väzenia domov, boli aj s manželkou zlomení. Až do konca života v roku 1988 ho sledovala ŠtB a rehabilitovali ho až po zmene režimu v roku 1990.

Solženicynovi na rozdiel od osudu jeho kolegov narastalo konto na britskom účte, a keď v roku 1974 emigroval, mohol na Západe pôsobiť ako svetoznámy činiteľ so státisícami libier. Z liberálneho sovietskeho disidenta sa postupne stával kazateľ veľkoruských ideí a kritik Západu (na pôde, ktorú mu Západ pripravil a poskytol).

Vo svojej autobiografii Trkalo sa tela s dubom vysvetľuje, akými trikmi sa mu darilo ťahať za nos KGB. Opisuje svoje kúsky, vďaka ktorým dokázal vydať niektoré svoje diela aj napriek tomu, že svet sovietskej publicistiky a literatúry bol v prostredí poslušných byrokratov zviazaný autocenzúrou. Myslel matematika kombinovaná s výchovou gulagu sa podpísala pod jeho šikovné, no stále opatrné a chladné taktické a politické ťahy. Hoci sa tu obširne rozpísal o zápletke s vydaním Rakoviny v ZSSR, takmer si nevšima prelomové vydanie tohto románu v zahraničí. Napriek tomu, že toto dielo bolo veľmi dobre redakčne aj právne ošetrené vďaka nezištnej snahe jeho sprostredkovateľov, ktorí si tu vzápätí odtrpeli.

Solženicyн už viac nepotreboval taktizovať voči sovietskej moci, no Pavlovi Ličkovovi sa tu ušla zmienka, že svojvoľne posunul Rakovinu Angličanom, o čom spisovateľa informoval jeho priateľ Boris Možajev. Naopak, Ličko pred britskými právnikmi odprisahal, že s Možajevom sa stretol v Moskve ako so sprostredkovateľom Solženicyна a ten ho vo svojom odkaze podporil a povzbudil pri snahe dielo vydať. Pri svojom návrate do Ruska v roku 1994 slávny autor znova obvinil Pavla Lička a Nicholasa Bethella, že s jeho dielom kšeftovali. Marta Ličková aj lord sa voči týmto vyjadreniam bránili otvorenými listami s výpočtom udalostí z minulosti, ktoré vyšli v ruskej tlači, ale spisovateľ na ne nikdy nereagoval.

Nezistíme, čo presne odznelo pri dôverných rozhovoroch. Faktom však zostáva, že Ličko dostal od Solženicyна rukopis Rakoviny. Rovnako aj ich listy, ktoré sa zachovali dodnes, jasne ukazujú, že Ličkovci sa tešili Solženicyнovej dôvere a podpore. Prečo sa im neskôr obrátil chrbtom a tvrdil, že jeho dôveru zneužili? Už v roku 1972 vyšiel spisovateľov životopis, podľa ktorého bol Solženicyн na Lička neskôr nahneváný, pretože mu vraj

vydanie Rakoviny trvalo prídlho a neopatrne o tom klebetil. (Mimochodom, autormi životopisu boli priateľ Ličkovcov George Feifer a Bethellov priateľ Alexander Dolberg pod pseudonymom David Burg.) Spolupracovníci však pokladali Pavla Lička za výborného organizátora, ktorý všetko exaktné formuloval. Vždy mu vedome išlo o Solženicyнov prospech, čo je zrejme aj z dokumentov v jeho osobnej pozostalosti. Mohol sa dostať do nedorozumenia s autorovou vôľou nevedome, ak bola kvôli cenzorom z KGB vyjadrená len medzi riadkami?

Pri spätnom pohľade na osudy Solženicyнových kolegov a ich „úžitok“ zo zápletky so spisovateľom vyzerajú obvinenia zo všetkých strán na ich adresu absurdne a kvôli zapojeniu spravodajských hier až konšpiračne. Faktom zostáva, že Alexander Solženicyн získal svetovú povest aj vďaka pomoci Pavla Lička a Nicholasa Bethella. Z aktérov tohto príbehu ostala dodnes nažive len Marta Ličková, ktorá aj s manželom napriek všetkému spisovateľa vždy familiárne volala Solžo. Jeho konanie neodsudzuje, ale blahosklonne chápe ako starecký vrtoch človeka, ktorý celý život zápasil, zaslúžil sa o pád komunizmu, a odhalil nuansy spleťtých dôvodov a zámerov jeho konania je dnes nesmierne náročnou úlohou.